

ZRÍNYI MIKLÓS
NEMZETVÉDELMI EGYETEM
Doktori Tanácsa

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN alezredes

KATASZTRÓFA SÚJTOTTA TERÜLETEKEN,
FESZÜLTSGTEREK BEN ÉLŐK ÉS SZOLGÁLATOT
TELJESÍTŐK VESZÉLYEZTETETTSÉG ÉRZETÉNEK
VIZSGÁLATA
(Pusztaszőlős, Tákos, Fajsz, Pristina)

doktori (PhD) értekezés szerzői ismertetése

ZRÍNYI MIKLÓS
NEMZETVÉDELMI EGYETEM

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN alezredes

KATASZTRÓFA SÚJTOTTA TERÜLETEKEN,
FESZÜLTSGTEREK BEN ÉLŐK ÉS SZOLGÁLATOT
TELJESÍTŐK VESZÉLYEZTETETTSÉG ÉRZETÉNEK
VIZSGÁLATA
(Pusztaszőlős, Tákos, Fajsz, Pristina)

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS tézisei

Témavezető:

Prof. Szabó János
egyetemi tanár

- Budapest, 2003 -

Bevezető

Évezredek tapasztalat, hogy a válságok, katasztrófák előbb vagy utóbb, de törvényszerűen bekövetkeznek. A civilizáció fejlődésével párhuzamosan azonban az is nyilvánvalóvá vált, hogy ezek az események bizonyos körülmények között elkerülhetők, bekövetkezésük valószínűsége csökkenthető. Ha azonban mégis bekövetkeznek, a hatékony felkészülési munka eredményeként az események következményei messze elmaradnak egy váratlan katasztrófaesemény következményeitől.

Az emberek többsége úgy érzi, hogy veszélyeztetettségük mértéke az utóbbi évtizedekben megnövekedett. A veszély érzetének fokozódása a globális jelenségek kiteljesedésének folyamatával párhuzamosan jelentkezik, amikor a nemzetgazdaságok kényszerű és gyakran erőltetett lépéseket tesznek a felzárkózás, versenyben maradás érdekében és gyakran megfélemlenek az emberi tényező méltó képviselőitől, a társadalmi jelenségek és az azt leképező egyéni és csoport psziché karbantartásáról, a szubjektum vagy csoport által megfogalmazott nyílt vagy rejtve maradó elvárásokról. Az egyén által egyre kevésbé átlátható és kontrollálható gazdasági, társadalmi folyamatok, a változatlanul fenyegető természeti katasztrófák veszélye mind az ember kiszolgáltatottságának érzetét erősítik. Hiába a rohamosan fejlődő technikai civilizáció, a katasztrófák kivédésének javuló esélye, az emberek aggodalma az őket körülvevő világgal kapcsolatosan fokozódik, veszélyeztetettség érzetük nő.

A Magyar Honvédség – totális szervezeti jellemzőinél, személyi és technikai adottságainál fogva – évtizedek óta a katasztrófák elhárításának vagy bekövetkeztük esetén a mentési, kárfelszámolási munkák elvégzésének fő tényezője. Ez ma is így van. A 2000. január 1-jén, a korábbi BM Tűzoltóság Országos Parancsnokság és BM Polgári Védelem Országos Parancsnokság szervezetének, feladatkörének integrációjával – új feladatrendszer meghatározásával – alakuló BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság intézménye mellett ma is a Honvédség a legnagyobb és leghatékonyabban működtethető szervezet a katasztrófa elhárítás terén.

A fentiek tudatában immár indokoltnak tűnhet az a szociológiai kutatás, amelyet három falu népessége és a KFOR állományában, Pristinában szolgálatot teljesítő magyar kontingens katonái körében végeztem 2001. júniusa és 2002. áprilisa között. A vizsgálat a katasztrófaeseményeket megélt vagy azzal fenyegetett populációk attitűdjeit volt hivatva feltárni és nem a katasztrófa helyzeteket hivatalból kezelő intézmények, szervezetek képességeire, lehetőségeire irányult. Számos alkalommal történik azonban utalás, véleménynyilvánítás ezen szervezetek tevékenységére, amiből a megkérdezettek velük kapcsolatos ítéleteire és elvárásaira egyaránt következtethetünk.

1. Módszertani kérdések

1.1 Kutatási probléma és cél

Kutatásom középpontjába az elmúlt néhány évben katasztrófák által sújtott vagy veszélyeztetett kistelepülések közül három – Pusztaszőlős, Tákos és Fajsz – lakossága, illetve a Koszovó tartományban (Pristinában) szolgálatot teljesítő magyar KFOR-5 kontingens állománya veszélyeztettség érzet vizsgálatát helyeztem.

Célom a fenti populációk veszélyeztetettséggel kapcsolatos attitűdjeinek felderítése, leírása és magyarázata.

A vizsgálat újszerűségét igazolni látszik, hogy – az árvíz kivételével – hasonló témájú, a szociológia és szociográfia lehetőségeit felhasználó kutatás hazánkban még nem készült.

Az elmúlt évtizedekben, de a rendszerváltás óta eltelt évek során is alig történtek lépések a katasztrófák által sújtott területek lakosságának mérésére. Az érintett társadalmi csoportok komfortérzete, életlehetőségeik alakulásának problematikája nem került a politikai döntéshozók érdeklődésének középpontjába, így – bizonyos értelemben – a tudományos megközelítés szempontjából is érdektelen maradt.

Szólnom kell arról, hogy mi indokolja a katasztrófákat elszenvedett (veszélyeztetett) lakossági csoportok és a veszélyt önként vállaló katonacsoport helyzetének párhuzamos vizsgálatát? Két védelmi típusú aktivitással állunk szemben. A katasztrófavédelemből és a békefenntartásból következő aktivitásokkal. A veszély-tartalmak kalkulációjának alapvető oka, hogy ezek mindkét esetben az emberek, csoportok attitűdjein keresztül realizálódnak. A környezeti hatásokra (veszélyeztetettség) adott egyéni vagy csoportválaszok minősége attól függ, hogy a veszélyt hogyan kezeljük. A veszélyhelyzet megfelelő kezelése lehetővé teszi a várható katasztrófa elkerülését, vagy a bekövetkező veszteségek minimalizálását, szakszerűtlenség esetén viszont pánik és indokolatlanul nagy veszteségek következhetnek be. Ezért tartom fontosnak a két – a katasztrófákkal és a békefenntartással együtt járó – veszélyérzet, illetve az ezt átélő civil és katonacsoportok egy dolgozaton belüli vizsgálatát és a kétféle veszélyeztetettségitudat modell-sajátosságainak bemutatását.

Mindezeket túl belátható, hogy a piaci társadalom kiteljesedésével, a katasztrófák megelőzésére, kezelésére létrehozott szervezetek szakosodásával párhuzamosan, ezen csoportok kutatása az érintettek közérzetének javulása mellett lokális és társadalmi szintű gazdasági megtakarításokhoz vezet és a szervezetek funkcionális működésének javításán túl, tudományos eredményeket is produkál.

Annyit mindenképpen remélek e dolgozat kézre adása kapcsán, hogy a kutatók és döntési pozícióban lévők figyelme ezen társadalmi csoportokra terelődik és a jövőben újabb, immár teljesebb vizsgálatok indulnak ebben az irányban.

1.2. Kutatási hipotézisek

A katasztrófák által érintett vagy veszélyeztetett egyének és csoportok, illetve a hadműveleti területen működő katonák veszélyeztetettséggel kapcsolatos attitűdjeit illetően az alábbiakat állítom:

1. A vizsgált települések lakossága folyamatosan veszélyeztetettnek érzi magát az aktuális veszélyforrások által. Veszélyeztetettségük érzetét az arra hivatott szervezeti, intézményi rendszer az elvárható szintnél kisebb mértékben képes csökkenteni.
2. Feltételezem, hogy a katasztrófák által sújtott vagy veszélyeztetett községek lakói borúlátóak településük jelenét és jövőjét illetően.
3. Azt gondolom, hogy a vizsgált lakossági csoportok bizalma a katasztrófák kezelésére szerveződött intézmények, szervezetek iránt alacsonyszintű, ami az egyes személyek egyéni stratégiáiban is tetten érhető. Jövőbe vetett hitük negatív értelemben változott.
4. A koszovói KFOR misszióba vezényelt magyar katonák megfelelő ismeretekkel bírnak a rájuk váró hadszíntéri viszonyokat illetően.
5. A Pristinában szolgáló magyar katonák zászlóaljuk – többi nemzet kontingenseihez viszonyított – veszélyeztetettségét átlagosnak ítélik meg.

1.3. Kutatási módszer

A probléma kutatásának módszereként a terepkutatás lehetőségét választottam. (A katasztrófavédelmi szociográfia és az alkalmazott tömeglélektani felderítő kutatás műfaj-elemei egyaránt fellelhetők a dolgozatban.) Mivel a vizsgált témakörben számottevő ismerettel, tapasztalattal nem rendelkezttem, így a legegyszerűbb megoldásnak a helyszínek felkeresése, az ott történt vagy éppen zajló események személyes megtapasztalása mutatkozott. Ilyenformán alkalmam nyílt a megfigyelés különféle változatainak előnyeit kihasználva olyan személyes élmények, benyomásnak begyűjtésére, amelyek – önmagam előtt mindenképpen – hitelessé és képviselhetővé teszik a későbbiek során leírtakat.

1.4. A kutatás alanyai, az adatgyűjtés módszere

Mint már említettem, az alapsokaságot a fent jelzett négy objektum – három falu és a pristinai magyar KFOR misszió katonái – adták. Az a cél vezérelt, hogy megismerjem az adott populá-

ción belül mind az elit, mind a lakosság (Pristinában a hivatások tiszték, tiszthelyettesek és szerződéses katonák) veszélyeztetettséggel kapcsolatos véleményét.

Ennek megfelelően három - strukturált – interjúvázlatot készítettem, ezt az adatok feldolgozásának megkönnyítése indokolta. Az elit esetében a kvótás mintavételi eljárást alkalmaztam, ami akár az adott település értelmiségi rétegére nézve reprezentatívnak is mondható, míg a lakosság többségét a „hólabda”- módszerrel mértem. Ennek lényege, hogy a település életében meghatározó, véleményformáló személyiség tanácsát kikérve kerestem fel interjúalanyaimat, akik ezután további nevekkal és címekkel láttak el.

Ez utóbbi módszer semmiképpen nem nevezhető reprezentatívnak, így összességében kutatásom sem felel meg a reprezentativitás követelményeinek, de mindenképpen komoly és értékes információtömegnek tekinthető, hiszen a települések informális vezetőinek gondolatait tükrözi.

A fenti módszerekkel objektumonként 10–16 interjút készítettem. Ezek zömét lejegyeztem, majd kiegészítettem, egy kisebb hányadát magnószalagra rögzítettem. Beszélgetőpartnereimet anonimitásukról biztosítottam. Bizonyos személyek azonban kifejezetten kérték, hogy véleményük társadalmi pozíciójuk megjelölésével együtt jelenjen meg és nem tartottak igényt az azonosíthatatlanság jogára.

A célcsoportok elérhetősége biztosított volt. A falvak lakosságát a mezőgazdasági munkák és a pénztelenség, a Pristinában szolgáló katonákat pedig szerződésük kötötte helyhez. Így a különböző helyszíneken eltöltött egy-egy hét (Pristinában hat hónap) elégséges volt a felvételek elkészítéséhez, a helyi közösségek alapvető gondjainak, törekvéseinek megismeréséhez és természetesen önmagam elfogadtatásához is. Koszovóból való visszaérkezésem után – 2002. májusában – a falvak polgármestereit ismételten felkeresem. Látogatásom célja az esetleg időközben bekövetkezett változások megtudakolása volt. Lényeges dolgok azonban a felvételek óta nem történtek.

1.5. Az elemzésről

A felvételek adatait, az interjúalanyok egyes kérdésekre, kérdéscsoportokra adott válaszait – megfelelő korreláció esetén - a keményváltozók mentén csoportosítva kívánom megismertetni az olvasóval. Interjúalanyaim kérésének, beleegyezésének megfelelően élni kívánok az átlagostól eltérő markáns véleménynyilvánítások bőséges idézetének lehetőségével, számolva az érintettek esetleges reakcióival is.

Hangsúlyozni kívánom, hogy kutatásom a lakossági (katona) csoportok attitűdvizsgálatára korlátozódott és semmilyen – a katasztrófa jelenségek kezelésére szerveződött - intézményre

nem terjedt ki. Ezeknél felmérések nem történtek. Ettől függetlenül a véleménynyilvánítások jelentős részében ezek működésének pozitív vagy negatív megítéléséről esik szó, ami tanulságos lehet a szervezetek vezetői számára...

Az MTA Szociológiai Kutatóintézete által 2000-ben kiadott „A tiszai árvíz” című tanulmánykötet táblázatai módot és lehetőséget biztosítottak számomra, hogy az általam mért adatokat velük összevegyem és – esetlegesen – más típusú katasztrófa-eseményekre vonatkozóan is utalásokat tegyek.

Végezetül nem kívánom elrejtetni azokat a személyes benyomásokat sem, amelyek a terepmunka során értek. Ezek nélkül kevésbé lenne vállalható és hiteles az alábbi tanulmány.

2. Fogalomrendszer

A köznapi kommunikációban gyakran előfordul, hogy bizonyos fogalmak tartalmával nem vagyunk tisztában vagy hibás környezetben használjuk ezeket. Minél távolabb esik a kommunikáció tartalma érdeklődési körünktől, annál nagyobb a fogalom hibás használatának vagy ismeretlenségének valószínűsége. Ez természetes, a média működése kapcsán is tapasztalható jelenség.

Azt gondolom tehát, hogy egy válság és katasztrófahelyzetek kapcsán a lakosság veszélyérzetével foglalkozó dolgozat elengedhetetlen részét kell képeznie azon fogalmak tisztázásának, melyek annak lényegi részét alkotják, benne előfordulhatnak vagy a témához kapcsolódóan – az eligazodásban – hasznosak lehetnek.

3. Az interjú vizsgálat eredményei

A következőkben kísérletet teszek az általam elvégzett interjú felmérés eredményeinek bemutatására, melynek megértéséhez a dolgozat 1. számú mellékletének – „A vizsgálat objektumai és veszélyeztetettségük okai” – ismerete nélkülözhetetlen.

Mivel a rendelkezésemre álló nyersanyag igen bőséges – részletes feldolgozása meghaladná a doktori dolgozat lehetőségeit – azt a módszert követem, hogy településenként, a helyi elit (polgármester, orvos, iskolaigazgató, pap, vezető vállalkozó...) és a lakosság körében felvett interjúkat feldolgozom, az arra érdemes részeket kiemelem és lehetőségek szerint összevegyem egymással. Ez az elit és lakossági interjúvázlatok különbözősége miatt csak részben lehetséges.

Ezek után bemutatom – az objektumokat fenyegető veszélyforrásoktól függetlenül – az egyes elit és lakossági csoportok véleményeiben meglévő azonosságokat és különbségeket. A dolgozat ezen része azért is tűnik izgalmasnak, mert a települések formális és informális vezetői-

nek katasztrófákkal kapcsolatos vélekedései ismeretében lehetőség adódik az aktuális kríziskommunikációs stratégiák formálására. Az ezzel foglalkozó személyek tapasztalatokat gyűjthetnek tevékenységük gyakorlati oldalának, a praktikus elemek megválasztásának lehetőségeit illetően. Az általam készített anyag nem erre vállalkozik. Csupán „beszállító” kívánok lenni egy majdani – még be nem következett – katasztrófa-esemény kríziskommunikációs stratégiájához azzal, hogy felmutatom az általam vizsgált események „pihent, hibernált” állapotban mutatkozó tendenciáit, melyekkel a kommunikátoroknak adott esetben dolguk lesz.

A Pristinában szolgált mintát külön egységként kezelem.

3.1. Pusztaszőlős, elit vizsgálat

3.2. Tákos, elit vizsgálat

3.3. Fajsz, elit vizsgálat

3.4. Az elit vélemények összevetése

3.5. Pusztaszőlős, Tákos és Fajsz lakossági csoport vizsgálata

3.6. Adekvát lakossági attitűdök

3.7. A civil mintára vonatkozó hipotézisek igazolása illetve cáfolata

Feltételezéseimet a részminták vizsgálata csak részben támasztotta alá. A következőket tapasztaltam:

H1: Vizsgálatom azt bizonyította, hogy a katasztrófák által sújtott vagy fenyegetett települések lakossága mindenképp az aktuális veszélyforrások által veszélyeztetett. A katasztrófák – fenyegetettség – kapcsán a kérdezett személyek magas intenzitású lelki traumáról és folyamatos félelem-érzetről, szorongásról számoltak be. Veszélyeztetettség érzetük a veszélyforrásokra, veszélyhelyzetekre vonatkozó ismereteikkel, tapasztalataikkal fordítottan arányos, ami esetenként a veszély fatalista felfogását eredményezi. Ebből következik, hogy pszichés terheltségük könnyítését a sokoldalú, korrekt és folyamatos tájékoztatás által vélik elérhetőnek. A tájékoztatás felkészítésbeni hiányosságaira utalnak azok a megnyilvánulások, miszerint a védekezési, kitelepítési tervek létezéséről többnyire csak a katasztrófa bekövetkezése után szereztek tudomást, így nem is rendelkezettek a hatékony cselekvéshez megfelelő ismeretekkel. A katasztrófák kezelésére szerveződött intézmények és azok feladatai szintén csak részben ismertek a civil minta előtt, ami ismét a tájékoztatás, felkészítés lokális, regionális és országos rendszerének hiányosságaira utal.

A kérdezettek biztonságérzetük javítása érdekében – a tájékoztatás hatékonyságának növelésén túl – egyrészt politikai és szakmai együttműködést remélnek a szomszédos országokkal,

másrészt a katasztrófa szituációk szakértő kezelésének személyi, anyagi és technikai feltételeit várják el az arra illetékes döntéshozóktól.

Ezek alapján a vizsgált minta permanens veszélyeztetettség érzetére, a lakossági csoportok elvárása és a katasztrófák kezelésére szakosodott szervezetek kínálata közötti egyensúlytalanságra vonatkozó hipotézisemet igazoltnak látom.

H2: Várakozásaimmal ellentétben az egyes részminták településük jövőbeni esélyeire vonatkozó megítélése meglehetősen differenciált képet mutat. Igaz, hogy mindhárom település válaszadói veszélyeztetettebbnek gondolják magukat, illetve településüket más – szintén a veszélyforrás körzetében lévő – településeknél és ebbéli véleményüket érvekkel is képesek alátámasztani. Ugyanakkor azt látom, hogy a legnagyobb csapást átélt tákosi rész minta a leginkább bizakodó e tekintetben, míg a „csupán” veszélyeztetett státusú Fajsz lakosai egyértelműen pesszimistán látják falujuk jövőjét. Ezt az egyes események társadalmi nyilvánosságával, kormányzati szerepvállalással, a védekezés terén szerzett gyakorlati tapasztalatokkal, önkormányzatok érdekérvényesítő képességével és egyéb okokkal fentebb már magyaráztam. Ezek eredményeképpen mérhettem a leginkább súlytott település lakosai körében a legalacsonyabb elvándorlási hajlandóságot, ami ékes bizonyítéka a település jövőjére vonatkozó pozitív lakossági elvárásoknak.

Azt mondhatom tehát, hogy feltételezésem nem igazolódott be. A katasztrófa sújtotta települések jövőjét illetően számos – főként külső – tényező játszik meghatározó szerepet, melyek megléte vagy hiánya differenciálja a lakossági csoportok településeik jövőjével kapcsolatos attitűdjeit.

H3: A kérdezettek többsége egyértelmű bizalmatlansággal viseltetik a MOL Rt, de főleg a Paksi Atomerőmű Rt. irányában, ennek okairól fentebb már szóltam.

A Katasztrófavédelem, Vízügy, ÁNTSZ, Honvédség és más intézmények elfogadottsága 50% körüli. Ez mutatja a válaszadók irányukba megnyilvánuló várakozó attitűdjeit, de rávilágít az érintett szervezetek passzivitására, az óriás cégekkel szemben mutatkozó alárendelt helyzetére, anyagi és tárgyi feltételrendszerük hiányosságaira, esetleges érdektelenségükre is.

A válaszadók döntő többsége számol egy újabb katasztrófa (a katasztrófa) bekövetkeztével, aminek kapcsán saját érdekei védelmében nem képes hatékony lépéseket tenni, hiszen sem előrejelzésre nem számíthat, sem a már bekövetkezett események időszakára vonatkozó felkészülés, védekezési, túlélési stratégiák nincsenek kidolgozva és ez, az egyéni stratégiák kialakításának is gátját képezi. Mindez inkább Pusztaszőlös, de főleg Fajsz esetében igaz. Ennek

következtében a kérdezettek többsége a rokoni, családi kapcsolataiban illetve saját magában bízik elsősorban.

Mindezek ellenére a két katasztrófát átélt település lakói optimistán tekintenek a jövőbe – ez főleg Tákos esetében van így, mely érdekében széleskörű társadalmi összefogás nyilvánult meg – ezzel szemben a fajsziak pesszimizmusa áll.

Mindezek alapján eredeti feltételezésem módosítására kényszerülök, hiszen az intézményrendszerrel kapcsolatos lakossági bizalom jól érzékelhető, mint ahogy az az elvárás is, hogy erősítsék meg a vállalatóriásokkal szembeni pozíciójukat és legyenek kezdeményezők a lakosság irányában.

Ami az egyéni stratégiák kialakítását illeti, ezek a szervezeti funkcionalitás által determináltak, így nem is beszélhetünk róluk. Az érintettek (veszélyeztetettek) jövőbe vetett hitének alakulását a tágabb környezet pozitív üzenetei vagy közömbös viszonyulása döntően befolyásolja. Nem igaz tehát az általam feltételezett – mindhárom településre egyaránt vonatkozó – negatív tendencia érvényesülése. A kép árnyaltabb és koránt sem ennyire kedvezőtlen.

4. A pristinai állomány vizsgálati eredményei

Mint dolgozatom elején már említettem a külszolgálatot teljesítő katona állomány létszáma megközelítette a 350 főt. Az általam vizsgált mintába 16-an kerültek, ami nagyjából az alapsokaság 5%-ának felel meg. Ezen belül a szerződéses katonák csoportja alulreprezentált a hivatásosokéhoz viszonyítva és a mintába került 2 nő – bár számuk megfelel az alakulat férfi-nő arányainak – sem a törzsben szolgált, ahol többen tevékenykedtek, mint az alegységek kötelékeiben. Ilyen formán a reprezentativitás követelményeinek vizsgálatom kevésbé felel meg, de mindenképpen tapasztalatokkal szolgál tekintetben, hogy az általam firtatott kérdéskörökben a hazájuktól távol szolgáló katonák hogyan vélekednek.

A 16 fős minta három részmintára oszlik, bár az elemek alacsony száma miatt célszerűbb a csoport megnevezést használni. Ezek a hivatásos főtisztek és tiszttek, zászlósok és tiszthelyettesek, illetve szerződéses katonák csoportjai.

Az adatok feldolgozása során e három csoport véleménye közötti azonosságokra és különbségekre koncentrálok elsősorban, de – lehetőség szerint – összehasonlítást teszek a Magyarországon felvett civil minta adataival is.

4.1. Hadszíntéri gondolatok

4.2. Kérdések és válaszok

4.3. A pristinai felmérés összegzése

4.4. A KFOR állományára vonatkozó hipotézisek igazolása illetve cáfolata

A dolgozatom elején megfogalmazott hipotéziseim közül a Koszovóba vezényelt katonákra vonatkozóak a következők voltak:

H4: A koszovói KFOR misszióba vezénylésre kerülő magyar katonák megfelelő ismeretekkel bírnak a rájuk váró hadszíntéri viszonyokat illetően.

H5: A Pristinában szolgáló magyar katonák zászlóaljuk – a többi nemzet kontingenseihez viszonyított – veszélyeztetettségét átlagosnak ítélik meg.

H4: A hadszíntéri viszonyok előzetes ismertségére vonatkozó hipotézisemet interjúalanyaim megcáfolták. Hangsúlyoznom kell, hogy nem az alapvető katonai – szakmai tevékenységekről, hanem azok gyakorlásának körülményeiről, a munkahelyről, munkarendről, elvárásokról, környezetről, elhelyezésről, rekreációról anyagi biztosításról stb. van szó. Tájékozottság tekintetében azok a katonák élveznek előnyt, akik már második alkalommal szolgálnak Pristinában. Ők a megszerzett tapasztalatok birtokában könnyebben boldogulnak.

A többség azonban felkészületlenül – jó esetben a már kint járt kollégáktól beszerzett információkkal a tarsolyában – érkezett a külszolgálatra.

A misszióra történő magyarországi felkészítés keretei biztosítják az időszerű, kompetens tájékoztatás lehetőségét, de ez vagy nem történik meg, vagy felületes, nem korszerű és nem a helyszínen tapasztalatokat szerzett személyektől származik. Ennek következtében az állomány többsége hadszíntéri szolgálatának első hetei – a beilleszkedés szakasza – nem az elvárható, optimális mederben és hatékonysággal folyik, ami mind a katona, mind a szervezet számára diszfunkcionális.

H5: A Pristinában szolgáló magyar katonák veszélyeztetettség érzetét illetően vizsgálatom az alábbiakat igazolta:

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadások és az ennek nyomán – az iszlám köntösében kibontakozó – bioterror hullám, majd az Afganisztánra koncentrált amerikai válaszlépések féltelmet keltettek a katonák soraiban.

Lévén a Koszovóban megvalósuló KFOR misszió iszlám környezetben zajlik, így joggal feltelezhető, hogy más nemzetek katonái körében a magyarokéhoz hasonló reakciókkal találkozhattunk volna, ami a veszélyeztetettség egy magasabb, a KFOR egészére kiterjedő szintjét jelenti. A katonák tisztában vannak a rájuk leselkedő veszélyekkel, de úgy ítélik meg, hogy

veszélyeztetettségük mértéke az átlagosnál alacsonyabb szintű. Ezt az albán környezetben „kompromittálódott” orosz, amerikai és angol katonák relatíve magas veszélyeztetettségével, Magyarország menekült politikájával, és a kontingens speciális szerepvállalásával magyarázzák.

Önmagukat – más nemzetek katonáival való összehasonlításuk során – felkészültségük, teljesítményük, megjelenésük tekintetében egyenrangúnak tartják, ami szintén a veszélyeztetettség érzet ellen hat és kellő önbizalom meglétéről árulkodik. Ezen túl, a relatíve megnövekedett veszélyeztetettség érzetet a jól kohéziónált horizontális struktúra is tovább tompítja.

Mindezek alapján eredeti állításom – miszerint a magyar katonák zászlóaljuk veszélyeztetettségét átlagosnak ítélik meg – módosítására kényszerülök és a mérések alapján bizonyossá vált „átlagosnál alacsonyabb” szintű veszélyeztetettséggel számolok.

4.5. Összefoglaló következtetések

A civil minta vizsgálata során az „Adekvát lakossági attitűdök”, míg a katonák felmérése kapcsán „A pristinai felmérés összegzése” címmel részletesen rögzítettem következtetéseimet.

Itt valóban csak a legfontosabb gondolatokra kívánok visszatérni.

Állítom, hogy a vizsgálatomhoz hasonló – civil és katonai környezetben végzett – terepkutatásokra a hadtudomány keretein belül is szükség van. Ebbéli meggyőződésemben mindazon felek megerősítettek, akikkel munkám során kapcsolatba kerültem. Várakozásaimon felül sikeresnek mondhatom az érintett intézmények vezetőivel, végrehajtói szinteken dolgozó képviselőikkel, önkormányzati vezetőkkel és - mindenek előtt – az érintett lakossági csoportokkal, missziót teljesítő katonákkal kialakított kapcsolataimat. Tevékenységemet kivétel nélkül minden fórumon támogatás és segítőkészség övezte, aminek eredményeképpen egy – reményeim szerint – több szakterület számára is információkkal szolgáló és hasznosítható dolgozat született. Köszönet a segítő együttműködésért.

A kutatás egyéb tapasztalatait illetően:

A katasztrófák megelőzése, a várható veszteségek minimalizálása érdekében – ahol ez lehetséges – kiemelt fontosságú feladat a lakosság és a katasztrófák kezelésére szerveződött intézmények közötti bizalom kialakítása és erősítése. Ezen a téren a helyi önkormányzatok vezetői és a katasztrófavédelem operatív munkatársai (hátuk mögött az intézményi támogatással és feltételrendszerrel) látszanak kulcsszereplőknek.

- A katasztrófák megelőzését a veszélyeztetett területeken élők többsége az egyik legfontosabb, országos jelentőségű, állami feladatnak tartja. Ebből következik, hogy a megelőzés érdekében viszonylag kevesen hoznának személyes áldozatot. Az anyagi és egyéb hozzá-

járulást mind a megelőzés, mind pedig a bekövetkezett katasztrófák költségeit illetően az állami költségvetéstől és a veszély forrásaiként funkcionáló, nagy nyereséggel működő óriásvállalatoktól várják.

- A katasztrófák által súlytott – vagy veszélyeztetett – települések lakóinak többsége nem tudott a település védekezési, evakuálási terveiről. Számukra ezek csak az események bekövetkezése után váltak ismertté.
- Az emberek úgy érzik, hogy ismereteik elégtelenek, lehetőségeik korlátozottak (vagy nem is léteznek) a hatékony cselekvéshez, így csupán a hatóságok utasításaira hagyatkozhatnak egy katasztrófa bekövetkezése esetén.
- A veszélyeztetettebb – esetleg már katasztrófát átélt – települések lakossága ide vonatkozó ismeretei meghaladják a kevésbé veszélyeztetett területeken élőkét. Ezek az emberek inkább tisztában vannak az önkormányzatok és a védekezésre (megelőzésre) szakosodott szervezetek feladataival, ami a hatékonyabb együttműködés lehetőségét is jelenti.
- A folyamatos veszély árnyékában élő, vagy ott szolgálatot teljesítő emberek nehezen tudják a megszokottnál nagyobb kockázatot elképzelni. Igyekeznek nem tudomást venni a veszélyről, áltatják magukat, és ezzel csökkentik a kritikus helyzetekben amúgy is romló esélyeiket.
- Az esélyromlást tovább fokozza az alulinformáltság, a tájékoztatás hiánya, vagy az információk visszatartása. Ebben az esetben a községi önkormányzatok felelőségéről épp úgy beszélhetünk, mint a veszélyforrásként funkcionáló nagyvállalatok, a katasztrófavédelem, vagy az ÁNTSZ és az országos híripar szereplői felelőségéről.
- Fontos, hogy a katasztrófák kapcsán nyilvánosság elé lépő szereplők – politikustól a média képviselőjéig – tisztában legyenek viselkedésük, döntéseik, információs gyakorlatuk lélektani hatásaival és következményeivel.
- A médiának el kell fogadnia, hogy a sajtószabadság és a tömegtájékoztatás felelősége viszonyában – válsághelyzetben – az utóbbi kap prioritást. Nem közölhetnek feltevéseket, nem adhatnak tápot rémhírek terjedésének. A lakosság reális tájékoztatást vár el az illetékes hatóságokkal való együttműködésük eredményeképpen.
- A lakossági csoportok elvárják az érintett szervezetek megfelelő színvonalú szerepvállalását is. A községi, megyei önkormányzatok, katasztrófavédelmi, honvédségi, vízügyi szervezetek, az ÁNTSZ és más szervek tevékenységének megítélésében kritikusak, ugyanakkor minden segítségért hálásak. Az elfogadottsági mutatók negatív tartományában helyezkednek el a veszélyeztetettséget okozó nagyvállalatok, de a média megítélése sem túl hízelgő.

- A válságos helyzetekben nő az elsődleges csoportokba vetett bizalom, ezek támogató szerepe felértékelődik, míg a tágabb környezet, a közéleti kapcsolatok jelentősége visszaszorul. Ettől függetlenül nem mindegy, hogy a helyi társadalmakban milyen kép alakul ki az állam, vagy különféle intézményei részéről megjelenő szereplőkről.
- A választott vagy kinevezett vezetők elfogadottságának meghatározó eleme a rendkívüli helyzetekben nyújtott teljesítményük.
- A félelem természetes reakció, de nem olyan jelenség, amellyel szemben tehetetlenek vagyunk. A félelemreakciók különböző tényezőktől függnék. Ezek közül az idő és a fenyegetettség mértéke nem befolyásolható, de a közeg, amelyet érint és a vezetői hozzáértés színvonala igen. Hogy ugyanaz a hatás eltérő mértékű félelmet vált ki az érintett csoportokból, szociológiai jellemzőkkel magyarázható. A csoportok reakciói lényegében nem különböznek az egyes tagok reakcióitól.
- Kritikus helyzetben a dolgok kimenetelét nagymértékben befolyásolja a csoport kohézióssága, az általa meghatározott bizalmi háló minősége és a tagok, vezetők szakmai hozzáértése.
- Katasztrófaesemények kapcsán a pszichikailag sérültek száma nagyságrendekkel meghaladja a fiziológiailag sérültekét. A tünetek többnyire később jelentkeznek, kezelésük hosszán tartó folyamatként prognosztizálható.
- Minden vezetési tevékenységnek – függetlenül attól, hogy ez civil vagy katonai környezetben történik-e – arra kell irányulnia, hogy a vezetettek cselekvési és döntési képessége fennmaradjon, így az emberi és anyagi erőforrás-veszteségek az elkerülhetetlen – minimális – szintet ne haladják meg.

4.6. A kutatás tudományos eredményei

1. Az általam végzett szociológiai vizsgálat több – különböző típusú veszélyforrás által sújtott vagy veszélyeztetett – objektum, gyakorlatilag egyidejű empirikus kutatását jelenti. Célját, módszerét, irányultságát – civil és katonai mintát egyaránt (a maga környezetében) vizsgált – és eredményeit tekintve rendhagyó a hadtudomány területén.

A hazai – civil – társadalomtudományi kutatások körében sem található hasonló átfogó és kiterjedésű, a veszélyeztetettség érzet vizsgálatával foglalkozó munka. (Ezek zömében az árvízi eseményekre koncentrálnak.)

A strukturált megfigyelés módszerének a mélyinterjú technikával való ötvözése – ami a hazai hadtudomány gyakorlatában szintén egyedi – lehetővé tette az érintett csoportok (csapást szenvedett, veszélyeztetett, a veszélyt önként vállaló) legmélyebb érzéseinek, véleményének feltárását. Az alkalmazott „hólabda” kiválasztási módszer – a formális vélemények megismerése mellett – hozzásegített a közösségek informális vezetői véleményének megismeréséhez is.

2. Kutatásom rávilágít arra a tényre, hogy a vizsgált populáció veszélyhelyzetekkel kapcsolatos pszicho-szociális attitűdjeinek ismeretében a katasztrófák kezelésére szerveződött intézményrendszer a lakossági csoportok igényeinek megfelelően (tájékoztatás, felkészítés, begyakorlás, tervek és módszerek közös kidolgozása) racionalizálhatja szervezeti, technikai, technológiai képességeit. Felülvizsgálhatja és korrigálhatja a célcsoportok irányába végzett munkáját és a kríziskommunikációra szakosodott szervezeti elemek működését. Az emberi és anyagi erőforrás-gazdálkodás ésszerűsítése ez esetben lokális és társadalmi szintű gazdasági megtakarításokhoz vezet.

3. Felméréseim bebizonyították, hogy a katasztrófák által sújtott vagy fenyegetett települések lakossága mindenek előtt az aktuális veszélyforrások által veszélyeztetett. A katasztrófák (fenyegetettség) kapcsán kérdezett személyek magas intenzitású lelki traumáról és folyamatos félelem-érzetről, szorongásról számoltak be. Veszélyeztetettség érzetük a veszélyforrásokra, veszélyhelyzetekre vonatkozó ismereteikkel, tapasztalataikkal fordítottan arányos, ami esetenként a veszély fatalista felfogását eredményezi. Pszichés terheltségük könnyítését a sokoldalú, korrekt és folyamatos tájékoztatás által vélik elérhetőnek. A tájékoztatás, felkészítés hiányosságait mutatja, hogy a védekezési, kitelepítési tervek létezéséről a többség csak a katasztrófák bekövetkezése után szerzett tudomást. Ezért nem is rendelkezettek a hatékony cselekvéshez szükséges ismeretekkel.

A katasztrófák kezelésére szerveződött intézmények és azok feladatai csak részben ismertek a civil minta előtt, ami a tájékoztatás, felkészítés lokális, regionális és országos rendszerének hiányosságaira utal.

A kérdezettek biztonságérzetük javítása érdekében politikai és szakmai együttműködést remélnék a szomszédos országokkal és a katasztrófa-szituációk szakértő kezelésének személyi, anyagi és technikai feltételeit várják el az illetékes döntéshozóktól.

A fentiekből következik, hogy a lakossági csoportok elvárása és a katasztrófák kezelésére szakosodott szervezetek kínálata között egyensúlytalanság van.

4. Feltártam a részminták településük jövőbeni esélyeire vonatkozó ellentmondásos érzületét. Eszerint mindhárom település válaszadói veszélyeztetettebbeknek gondolják magukat és közösségüket más – szintén a veszélyforrás körzetében lévő – településeknél, de a legnagyobb csapást átélt tákosi részminta a leginkább bizakodó, míg a „csupán” veszélyeztetett státusú Fajsz lakosai egyértelműen pesszimistán látják falujuk jövőjét.

Azt találtam, hogy a katasztrófa sújtotta települések jövőjét illetően számos – főleg külső – tényező játszik meghatározó szerepet (védekezéssel kapcsolatos tervek, módszerek ismerete, gyakorlati tapasztalatok a védekezés terén, az önkormányzatok kapcsolata a veszélyforrásként

működő cégekkel és más intézményekkel, a katasztrófavédelemre szerveződött intézmények lakossági kapcsolatainak minősége, a regionális és országos média tevékenységének hatása, szakmai és politikai vezetők megnyilvánulása, állami szerepvállalás mértéke, stb). Ezek megléte (minősége) vagy hiánya differenciálja a lakossági csoportok településeik jövőjével kapcsolatos attitűdjeit.

5. Rámutattam, hogy a kérdezettek többsége bizalmatlan a MOL Rt., de főleg a Paksi Atomerőmű Rt.-vel szemben, míg a Katasztrófavédelem, Vízügy, ÁNTSZ, Honvédség elfogadottsága 50 % körüli. Ez a válaszadók irányukba megnyilvánuló, várakozó attitűdjeit bizonyítja, ugyanakkor rávilágít ezen szervezetek passzivitására, az óriás cégekkel szemben mutatkozó alárendelt helyzetére, anyagi és tárgyi feltételrendszerük hiányosságaira és esetleges érdeklenségükre is. A stabil intézményi háttér hiánya kizárja az ezt feltételező hatékony egyéni védekezési-túlélési stratégiák kialakítását is.

A válaszadók többsége számol egy újabb katasztrófa (a katasztrófa) bekövetkeztével, de saját érdekei védelmében nem képes hatékony lépéseket tenni. Az emberek főleg rokoni, családi kapcsolataikban és saját magukban bíznak.

6. Bizonyítottam, hogy a hadszínterre vezényelt katonák többsége, azok akik első alkalommal teljesítettek missziós szolgálatot Pristinában – beosztásuk ellátásának körülményeit, a munkahelyet, munkarendet, elvárásokat, környezetet, elhelyezést, rekreációs lehetőségeket stb. illetően – felkészületlenül, jó esetben a már kint szolgált bajtársaktól beszerzett információkkal a tarsolyukban érkeztek külszolgálatra.

Bár a misszióra történő magyarországi felkészítés keretei biztosították volna az időszerű, kompetens tájékoztatás lehetőségét, de ez vagy nem történt meg, vagy felületes volt és nem a helyszínen tapasztalatokat szerzett személyektől származott. Ennek következtében a kikerített állomány többsége hadszíntéri szolgálatának első hetei – a beilleszkedés szakasza – mind a katona, mind a szervezet számára diszfuncionális volt.

Bizonyítottam továbbá, hogy a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás és az azt követő – az iszlám köntösében kibontakozó – bioterror hullám, majd az afganisztáni események félelmet keltettek a katonák soraiban. Tisztában vannak a lehetséges veszélyekkel, mégis úgy ítélik meg, hogy veszélyeztetettségük mértéke az átlagosnál alacsonyabb szintű. Ezt az albán környezetben „kompromittálódott” orosz, amerikai és angol katonák relatíve magas veszélyeztetettségével, Magyarország menekült-politikájával és a kontingens speciális szerepvállalásával magyarázzák. Önmagukat – más nemzetek katonáival való összehasonlítás során – egyenrangúnak tartják, ami kellő önbizalomról árulkodik. Ez és a jól kohéziónált horizontális struktúra megléte tompítja a relatíve megnövekedett veszélyeztetettség érzetét.

7. Végezetül bemutatom a két különböző (civil és katona) veszélyeztetettségű tudat modell sajátosságait és kommentálom az alapvető különbségeket. (Itt csak ez utóbbit!)

A két modell bemutatása kapcsán azt állítom, hogy a civil csoport veszélyeztetettség érzete alapvetően az aktuális veszélyforrások által meghatározott. A civileknek sugárszerű, egyirányú viszonya van a veszélyeztetettség tényével, a veszélyeztetettség megelőzése, kivédése, a katasztrófa felszámolása és a rehabilitáció, konszolidáció tekintetében rendelkezésre álló erőkkel. Megfelelő eszközökkel nem rendelkeznek, kiszolgáltatottak és ezért egyirányú félelmet mutatnak.

A katonák ehhez képest skizofrén helyzetben vannak. A katona megosztott figyelmű, mert egyfelől szakmai felelőssége szembeszállni a katona létből, hadszíntéri tevékenységből adódó veszélyekkel, önbizalomra van szüksége, identitását az adott szervezet részeként el kell fogadtatnia, meg kell ítélnie a szervezet ütőképességét és bíznia kell benne. Ezzel egyidőben azonban ő is részese a civilekre jellemző veszélyeztetettségnek, mégpedig azokkal a „túszokkal” akiket otthon hagyott és akikről gondoskodni időlegesen képtelen. Személyisége meghasonlik. Nem hogy a veszélyelhárító szakszerűségét nem tudja működtetni, de még legtradicionálisabb apai, férji, férfiúi helytállását sem. A katona esetében tehát az összesség nevében rendelkezésre álló védelmi kapacitáshoz való lecsatlakozásnak az az ára, hogy energiáit a magán-szektorából kivonja, és kapacitásait a katonai szervezetbe fekteti be. A katonai közösség felhasználja az ő ilyen irányú energiáit, amit az egyén konfliktushelyzetként él át. A privát szektor védettségének igénye és a köz szektorához való hozzájárulásnak kényszere így gyakran konfliktushelyzetet eredményez, amit a katona szerepkonfliktusként él meg. Esetében tehát megkettőződik a veszélyeztetettség érzete. Míg a szervezeti lét és működés által generált veszélyekkel kapcsolatosan rendelkezik a veszélyérzet elhárítására, tompítására használható kapacitásokkal, addig az otthoni eseményekre, hozzátartozókat érő hatások befolyásolására nem képes. Éppen ez – a kiszolgáltatottság tudat – gerjeszti a katonák másik, s egyben domináns félelem típusát.

Mindezek alapján azt állítom, hogy a két féle veszélyeztetettség tudat más-más típusú beavatkozási szakszerűséget követel a hatósági és védelmi szervek illetékesei részéről. Ennek figyelmen kívül hagyása, a félelem-szimptomák kezeletlensége a katasztrófaelhárítás struktúrájában és a totális szervezetben egyaránt az alaprendeltetést veszélyeztető disszfunkciókhoz vezet.

4.7. OECD Irányelvek, EU normák és a nekik való megfelelés követelménye

Zárszó helyett

Dolgozatom végéhez érve, eredeti célkitűzéseimre emlékeztetem az olvasót, mely szerint három település – Pusztaszőlős, Tákos és Fajsz – lakóinak és a Pristinában szolgálatot teljesítő magyar katonai kontingens állományának veszélyeztetettséggel kapcsolatos attitűdvizsgálatára vállalkoztam. A feladatot végrehajtottam, a civil és a katonai mintákkal kapcsolatos hipotéziseimet megerősítettem, korrigáltam vagy cáfoltam. A vizsgálat által igazolt „valóság” jelentős mértékben eltér várakozásaimtól, ami lényeges vezetői és intézményi igazodást tesz szükségessé.

Tapasztalataim mindazon intézmények számára hasznosak lehetnek, amelyek a katasztrófák megelőzésére, felszámolására szerveződtek vagy szakmai téren kapcsolódnak ehhez a tevékenységhez. Hiszem, hogy a veszélyeztetett környezetben élő vagy szolgálatot teljesítő civil és katona polgárok véleményeinek ismeretében javítható az érintettek életlehetősége, komfortérzete, humánusabb és hatékonyabb emberi és anyagi erőforrás-gazdálkodás valósítható meg, ugyanakkor a szervezeti disszfunkciók kiküszöbölésére is lehetőség nyílik.

Azt remélem, hogy a kiszolgáltatott, veszélyeztetett helyzetben élő csoportok kutatása terén az enyémet más empirikus vizsgálatok követik majd, aminek eredményeképpen egyre közelebb kerül egymáshoz a lakossági elvárások és az intézményi kínálatok rendszere és optimalizálódik a nemzetközi kötelezettségeinkből adódóan külföldön missziót teljesítő katonacsoportok és szervezeti környezetük közötti összhang.

Publikációk jegyzéke

- Érték-értékválság-értékpluralizmus. Akadémiai Közlemények, 1990.
- A hivatásos katonák nemzettudatáról, a HDS nemzeti jellegéről. Társ szerzőként, Társadalompolitikai kérdések 3. sz. füzet, 1991.
- Hitélet a hadseregben. Társ szerzőként, Módszertani Közlemények, 1991.
- A hivatásos katonák nemzettudatáról, a HDS nemzeti jellegéről. Társ szerzőként, Új Honvédségi Szemle, 1991.
- A HDS nemzeti jellege. Társ szerzőként, forrásanyag. Védelmi Kutatóintézet, 1991.
- Alternatív javaslat a MH humánszolgálatának létrehozásához. Kézirat. A MH Kiképzési és Szárazföldi Főcsoportfőnökség számára, 1992.
- A MH sorállományának közérzete. Kézirat, 1992. (A HM számára)
- A MH tiszti- és tiszthelyettesi állományának családi viszonyai. Kézirat, 1992. (A HM számára)
- Hadseregkép '93. (A ht. állomány körében végzett közérzetvizsgálat alapján.) Tanulmány a HM számára, 1993.
- Lakossági vélemény a honvédség védelmi képességéről és a lakosság veszélyeztetettségéről. Résztanulmány, 1993. (A HM számára)
- Pályaelhagyás '92. Résztanulmány a HM részére, 1993.
- Katonacsádok a hadsereg és a család intézményének kettős szorításában. Szakdolgozat, 1993.
- Katonaszervezetek a kistelepülések kulturális felemelkedéséért. Társ szerzőként. 1999. (A HM számára)
- Békefenntartók-2002. Könyv, társ szerzőként, megjelenés alatt.

ÖNÉLETRAJZ

Személyi adatok

Név: **Böszörményi Zoltán**
 Rendfokozat: alezredes
 Munkahely: HM Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal
 Cím: Budapest, X. ker. Hungária krt. 9-11.; 1581 Bp. Pf. 15.
 Tel.: 432 – 9092
 Beosztás: Rendelkezési állományban

Végzettség:

- 1993. ELTE Szociológus
- 1989. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia magasabb végzettségű össz-fegyvernemi tiszt
- 1977 Kossuth Lajos Katonai Főiskola, tábori tüzér tiszt

Tudományos tevékenység:

- Humán Szakemberek Országos Szövetségének tagja
- Szociológiai jegyzetek készítése
- Tanulmányok írása
- Hazai- és nemzetközi konferenciákon való részvétel és előadás
- A „Békefenntartó 2002” című könyv társszerzője

Nyelvismeret:

- orosz („C” típusú, közép)
- angol („C” típusú, közép)

Számítógépes ismeret: felhasználói szintű

Katonai pálya:

- 2002. szeptemberétől rendelkezési állományban, HM SVKH
- 2001. októbertől 2002. áprilisig KOSZOVÓ, KFOR, S-1 parancsnok
- 2001. májustól – 2002. szeptemberig ZMNE, Doktori Iskola, nappali doktorandusz hallgató
- 2001. május, az általam vezetett osztály leszerelésre került, beosztásom megszűnt
- 1994 – 2001. májusáig osztályvezető, ZMNE Humánpolitikai Osztály
- 1989 – 1994-ig csoportvezető tanár, ZMKA Szociológiai Tanszék
- 1988 – 1989-ig főmunkatárs, 1. Gépesített Hadtest Parancsnokság, Tata
- 1985 – 1988-ig ZMKA hallgatója
- 1981 – 1985 között tüzér osztályparancsnok – helyettes, Cegléd
- 1977 – 1981-ig ütegparancsnok, Szeged
- 1973 – 77 között KLKF, főiskolai hallgató

Budapest, 2003. április - n.

Böszörményi Zoltán alezredes